

TARBIYAVIY ISHLARNI TASHKIL QILISHNING SHARQONA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA PEDAGOGIK TA'SIR KO'RSATISH USULLARI

Karimjonov Xushbaxt Mamurzoda

Qo'qon Davlat Universiteti Gumanitar fanlar va tillar fakulteti
Milliy g'oya ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi yo'nalishi
bitiruvchi talabasi

Ilmiy rahbar: Kafedra v/b dotsenti (PhD): H.Abdupattayev

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20838905>

ARTICLE INFO

Received: 1st June 2026
Accepted: 5th June 2026
Published: 24th June 2026

KEYWORDS

*tarbiya, sharqona tarbiya,
pedagogik ta'sir, milliy qadriyatlar,
ma'naviyat, komil inson, yoshlar
tarbiyasi, pedagogika.*

ABSTRACT

Mazkur maqolada tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishning sharqona o'ziga xos xususiyatlari, uning nazariy-pedagogik asoslari hamda pedagogik ta'sir ko'rsatish usullarining yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati tahlil qilingan. Sharq mutafakkirlarining tarbiya haqidagi qarashlari asosida zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonida uchrayotgan muammolar yoritilib, ularni bartaraf etishda sharqona qadriyatlarning o'rne ochib berilgan. Shuningdek, pedagogik ta'sir ko'rsatishning samarali usullari va ularning amaliy ahamiyati ilmiy jihatdan asoslangan.

Har qanday jamiyatning taraqqiyoti, avvalo, unda yashayotgan insonlarning ma'naviy yetukligi, bilim darajasi va axloqiy fazilatlariga bog'liq. Shu sababli yosh avlodni har tomonlama barkamol inson etib tarbiyalash barcha davrlarda muhim ijtimoiy va pedagogik masala bo'lib kelgan. Bugungi kunda ham ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish hamda yuksak ma'naviy fazilatlarni shakllantirishdan iboratdir. Globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, axborot texnologiyalarining rivojlanishi va ommaviy madaniyat ta'sirining kuchayishi yoshlar tarbiyasiga yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda. Ayrim hollarda yoshlar orasida milliy qadriyatlarga befarqlik, ma'naviy bo'shliq, kitobxonlik madaniyatining pasayishi va individualistik qarashlarning kuchayishi kuzatilmoqda. Bu esa tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda mavjud yondashuvlarni qayta ko'rib chiqish hamda xalqimizning boy ma'naviy merosidan samarali foydalanishni taqozo etadi. Ayniqsa, tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda sharqona tarbiya an'analari va pedagogik ta'sir ko'rsatish usullaridan foydalanish masalasi bugungi pedagogika fanining dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Chunki sharqona tarbiya insonning nafaqat bilimli, balki ma'naviy barkamol, axloqan yetuk va jamiyat oldidagi mas'uliyatini his qiladigan shaxs bo'lib voyaga yetishini nazarda tutadi.

Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishning pedagogik mohiyati Tarbiyaviy ishlar ta'lim jarayonining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, shaxsning ma'naviy, axloqiy, estetik, huquqiy va fuqarolik sifatlarini shakllantirishga qaratilgan tizimli faoliyat hisoblanadi. Tarbiyaviy ishlarning asosiy

vazifasi yosh avlodni jamiyatda munosib o'rin egallashga tayyorlash, ularda Vatanga muhabbat, insonparvarlik, mehnatsevarlik va mas'uliyat kabi fazilatlarni rivojlantirishdan iboratdir. Pedagogik adabiyotlarda tarbiya shaxs rivojlanishining muhim omili sifatida e'tirof etiladi. Tarbiya orqali jamiyatning ma'naviy tajribasi, milliy qadriyatlari va madaniy merosi yosh avlodga yetkaziladi. Shu jihatdan qaraganda, tarbiyaviy ishlarni tashkil etish jarayoni faqat ma'lum tadbirlarni o'tkazish bilan cheklanmaydi. U shaxsning ichki dunyosiga ta'sir ko'rsatish, uning dunyoqarashi va hayotiy pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiluvchi murakkab pedagogik jarayon hisoblanadi.

Sharqona tarbiyaning o'ziga xos xususiyatlari: Sharq xalqlari tarixida tarbiya masalasi alohida ahamiyat kasb etgan. Sharq mutafakkirlari inson kamolotini jamiyat taraqqiyotining asosiy omili sifatida baholaganlar. Ularning qarashlarida ilm-ma'rifat bilan bir qatorda odob-axloq, mehr-oqibat, halollik va adolat kabi fazilatlar ham muhim o'rin egallagan. Sharqona tarbiyaning asosiy xususiyatlaridan biri insonparvarlik tamoyiliga asoslanishidir. Inson qadri, uning sha'ni va qadr-qimmati eng oliy qadriyat sifatida e'tirof etiladi. Shu sababli tarbiya jarayonida yoshlarning shaxsiy fikriga hurmat bilan qarash, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish va mustaqil fikrlashiga imkon yaratish muhim hisoblanadi. Sharqona tarbiyaning yana bir muhim jihati kattalarga hurmat va kichiklarga izzat ko'rsatish tamoyilidir. Ushbu qadriyatlar yoshlarning axloqiy kamolotida muhim rol o'ynaydi. Ota-onaga hurmat, ustozga ehtirom, qarindosh-urug'larga mehr-muhabbat va mahalla bilan hamjihatlik kabi fazilatlar sharqona tarbiyaning asosiy mezonlari hisoblanadi. Sharqona tarbiyada oila alohida o'rin tutadi. Oila insonning birinchi tarbiya maskani bo'lib, unda bolaning dunyoqarashi, axloqiy sifatlari va hayotga munosabati shakllanadi. Shu sababli tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda oila va ta'lim muassasasi hamkorligiga alohida e'tibor qaratilishi zarur.

Sharq mutafakkirlari merosining tarbiyaviy ahamiyati: Sharq mutafakkirlari tomonidan yaratilgan ilmiy va ma'naviy meros bugungi kunda ham yoshlar tarbiyasida muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda. Forobiy o'z asarlarida insonning komillikka erishishida ta'lim va tarbiyaning uyg'unligini ta'kidlagan. Uning fikricha, bilim axloq bilan uyg'unlashgandagina inson jamiyat uchun foydali shaxs bo'lib yetishadi. Beruniy ilm-fan va tarbiyani inson taraqqiyotining asosiy omili deb hisoblagan. U yoshlarni ilmga qiziqtirish, ularda mehnatsevarlik va vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantirish zarurligini ta'kidlagan.

Ibn Sino tarbiyani inson hayotining ajralmas qismi sifatida talqin qilgan. U bolaning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ko'rsatib, pedagogik jarayonning ilmiy asoslarini ishlab chiqqan. Alisher Navoiy asarlarida esa odob, adolat, saxovat, kamtarlik va insonparvarlik g'oyalari markaziy o'rin egallaydi. Uning asarlari bugungi yoshlarni ma'naviy barkamollik ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik ta'sir ko'rsatish usullari va ularning samaradorligi : Tarbiyaviy ishlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan pedagog tomonidan qo'llaniladigan ta'sir usullariga bog'liq. Pedagogik ta'sir ko'rsatish usullari shaxs ongiga, his-tuyg'ulariga va xulq-atvoriga maqsadli ta'sir etishga xizmat qiladi.

Ishontirish usuli tarbiyaviy ta'sirning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Ushbu usul orqali o'quvchilarda ma'lum g'oyalar, qarashlar va e'tiqodlar shakllantiriladi. Suhbat, bahs-munozara va ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar ushbu usulning samarali shakllari hisoblanadi. Namuna ko'rsatish usuli yoshlar tarbiyasida alohida o'rin tutadi. Pedagogning shaxsiy fazilatlari, muomala madaniyati va kasbiy mahorati o'quvchilar uchun ibrat vazifasini bajaradi. Shuning uchun pedagog har tomonlama namuna bo'lishi zarur. Rag'batlantirish usuli o'quvchilarning ijobiy faoliyatini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Mazkur usul yoshlarda o'z kuchiga ishonch hissini shakllantiradi va ularni yanada yuqori natijalarga erishishga undaydi. Jamoa orqali ta'sir ko'rsatish usuli ham muhim ahamiyatga ega. Jamoa muhitida

tarbiyalangan yoshlar hamkorlik, mas'uliyat va o'zaro hurmat kabi sifatlarni o'zlashtiradilar. Bu esa ularning ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim tizimida mavjud muammolar va ularning yechimlari: Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda ayrim muammolar mavjud. Jumladan, ayrim tarbiyaviy tadbirlarning rasmiyatchilik asosida tashkil etilishi, yoshlarning ma'naviy ehtiyojlarini yetarlicha hisobga olmaslik, oila va ta'lim muassasalari hamkorligining sustligi tarbiya samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Bundan tashqari, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali kirib kelayotgan turli yot g'oyalar yoshlar dunyoqarashiga ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda sharqona qadriyatlarga asoslangan yondashuvlarni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun tarbiyaviy ishlar mazmunini boyitish, xalq pedagogikasi namunalaridan keng foydalanish, buyuk mutafakkirlar merosini yoshlar ongiga chuqur singdirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash zarur.

Xulosa qilib aytganda, tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishning sharqona o'ziga xos xususiyatlari yoshlarni ma'naviy barkamol, axloqan yetuk va vatanparvar inson etib tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Sharq mutafakkirlari tomonidan yaratilgan boy pedagogik meros bugungi ta'lim tizimida ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda sharqona qadriyatlar, oila va mahalla imkoniyatlaridan samarali foydalanish hamda pedagogik ta'sir ko'rsatish usullarini to'g'ri qo'llash yoshlar tarbiyasi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois zamonaviy ta'lim tizimida sharqona tarbiya an'analari va innovatsion pedagogik yondashuvlar uyg'unligini ta'minlash dolzarb pedagogik vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. A. N. Forobiy Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1993-yil
2. A. A. Ibn Sino Donishnoma. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1973. – yil
3. A. Navoiy Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1983. –yil
4. A. Avloniy . Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: Ma'naviyat, 1992. -yil